

GERDDI MELINY RHATH

GWERTHUSIAD O'RARDAL GADWRAETH

CAERDYDD

Map 1 – Ardal Gadwraeth a Chyfarwyddyd Erthygl 4 Mabwysiadwyd Ebrill 2008

1. CYFLWYNIAD.....>

- 1.1 Cyd-destun
- 1.2 Gwerthusiadau Ardal Gadwraeth
- 1.3 Cyd-destun Polisi

2. Y CYD-DESTUN HANESYDDOL.....>

- 2.1 Historic Origins and Development of the Area

3. ASESU CYMERIAD YR ARDAL.....>

- 3.1 Ansawdd Nodedig y Lle
- 3.2 Presenoldeb Adeiladau Tirnod
- 3.3 Hierarchaethau o Fannau Cyhoeddus a Phreifat
- 3.4 Deunyddiau Lleol neu Anarferol o Ansawdd Uchel
- 3.5 Manylion Pensaernïol o Ansawdd Uchel
- 3.6 Tirwedd Caled a Meddal o Ansawdd Uchel

4. FFRAMWAITH AR GYFER GWEITHREDU.....>

- 4.1 Cefndir
- 4.2 Prif Bwrpas y Gwerthusiad
- 4.3 Manteision y Gwerthusiad
- 4.4 Pwysau i Newid
- 4.5 Cydweithio i Sicrhau Canlyniadau

5 & 6. ARGYMHELLION & YMGYNGHORIAD.....>

Atodiad 1 - Canllawiau Drafft Ynghylch Datblygu yn yr Ardal
Gadwraeth

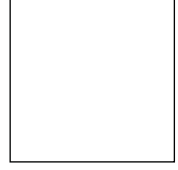
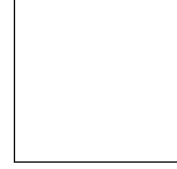
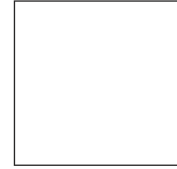
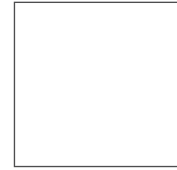
Atodiad 2 - Canllawiau Drafft Ynghylch Gwaith i goed yn yr
Ardal Gadwraeth

Atodiad 3 - Adeiladau Rhestredig yn yr Ardal Gadwraeth

Atodiad 4 - Adolygu'r Ffin

Llyfryddiaeth a Chanllawiau

Diolchiadau

Map 1

Ffin Ardal Gadwraeth Gerddi Melin y Rhath Mabwysiadwyd Ebrill 2008

Dynodwyd yr ardal o amgylch Gerddi Nant Lleucu , Gerddi Melin y Rhath, Waterloo Gardens yn Ardal Gadwraeth Gerddi Melin y Rhath gan Gyngor Dinas Caerdydd ym 1988. Yr un flwyddyn cyflwynwyd cyfarwyddyd dan Gymal 4 (1) Gorchymyn Datblygu Cyffredinol Tref a Gwlad 1988 (diwygiwyd 1995) yn yr Ardal Gadwraeth er mwyn cadw manylion pensaernïol sylweddol ar adeiladau preswyl sy'n cyfrannu at gymeriad arbennig yr Ardal Gadwraeth.

1.1 Cyd-destun

Ardaloedd o ddiddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig yw Ardaloedd Cadwraeth. Gwneir penderfyniad ynghylch dynodi Ardal Gadwraeth gan yr Awdurdod Cynllunio Lleol yn dilyn asesiad o gymeriad yr ardal dan sylw. Yn aml mae hyn yn golygu mwy nag asesiad o'r adeiladau'n unig. Gall cynllun y ffyrdd, golwg y strydoedd, coed a mannau gwyrdd i gyd gyfrannu at ansawdd yr ardal. Mae dynodi yn cynnig diogelwch penodol i'r cymeriad hwn, ac er mwyn cyflawni hyn, mae gan yr Awdurdod Lleol ragor o reolaeth dros ddymchwel, datblygiadau ar raddfa lai a diogelu coed.

1.2 Gwerthusiadau Ardal Gadwraeth

Mae gan yr Awdurdod Lleol ddyletswydd i adolygu Ardaloedd Cadwraeth er mwyn penderfynu a oes angen newid eu ffiniau ac er mwyn dod o hyd i fesurau posibl i wella a diogelu'r Ardal Gadwraeth. Er mwyn rheoli'r broses, paratowyd Strategaeth Ardal Gadwraeth. Mae'r strategaeth yn nodi blaenoriaethau ar gyfer y Ddinas, a'r meini prawf gaiff eu defnyddio wrth asesu ardaloedd presennol a newydd. Nodir y meini prawf hyn ym Mhennod 3 'Asesu Cymeriad yr Ardal'.

Mae'r gwerthusiad hwn yn cynnig cyfle i sefydlu a oes angen newid ffiniau'r Ardal Gadwraeth; nodi cymeriad yr Ardal Gadwraeth; dod o hyd i ystyriaethau yn yr ardal a chyfleoedd ar gyfer ei gwella; ac, yn dilyn ymgynghori, mabwysiadu'r gwerthusiad a'r canllawiau er mwyn diogelu cymeriad arbennig yr Ardal Gadwraeth.

Cyflwynir canfyddiadau drafft o werthusiad o Ardal Gadwraeth Gerddi Melin y Rhath yma ynghyd ag argymhellion ynghylch gofalu a gwella'r ardal yn y dyfodol.

1.3 Cyd-destun Polisi

Rhan allweddol o gynnal gwerthusiad yw diffinio cymeriad yr Ardal Gadwraeth y gellir paratoi canllawiau priodol ar eu cyfer. Gellir cefnogi hyn gan bolisiau cyfochrog yn y fframwaith cynllunio statudol. Cynigir hyn gan Gynllun Lleol mabwysiedig Dinas Caerdydd a Chynllun Strwythur mabwysiedig De Morgannwg (Ardal Caerdydd), hyd nes y bydd Cynllun Datblygu Lleol wedi ei fabwysiadu.

- Ceir terasau cerrig a brics atyniadol o amgylch Gerddi Melin y Rhath a Gerddi Waterloo.

- St Margarets

2 y cyd-destun hanesyddol

2.1 Gwreiddiau Hanesyddol a Datblygiad yr Ardal

Arweiniodd twf cyflym Caerdydd fel porthladd pwysig o ganol y 19eg ganrif ymlaen at ffyniant tai a arweiniodd yn ei dro at alw cynyddol am fannau agored ar gyfer hamdden. Deddf Gwella 1875 roddodd y grym i Gorfforaeth Caerdydd ddarparu mannau ar gyfer hamdden.

Cawsai tirfeddianwyr fanteision o roi tiroedd ar gyfer hamdden cyhoeddus gan fod unrhyw gytundeb yn nodi mai Corfforaeth Caerdydd oedd yn ariannu draenio'r tir, tirweddu ac adeiladu ffyrdd, gan alluogi tirfeddianwyr i elwa drwy adeiladu ar diroedd cyfagos i'r mannau cyhoeddus atyniadol.

Esiampl 3ydd Ardalydd Bute o roi tir ar gyfer Parc y Rhath cyfagos a arweiniodd i dirfeddianwyr eraill, gan gynnwys Arglwydd Tredegar (a roddodd 5 erw i Barc y Rhath hefyd) i wneud yr un modd mewn mannau eraill yng Nghaerdydd.

Ym 1897 rhoddodd Tredegar dir gyferbyn â Pharc y Rhath ar gyfer Gerddi Waterloo, gan ddilyn hynny yn 1906 gyda thir ar gyfer Gerddi Melin y Rhath. Tirweddwyd y gerddi cyhoeddus hyn, fel Parc y Rhath, gan William Pettigrew. Agorodd Gerddi Melin y Rhath i'r cyhoedd yn 1912 a Gerddi Waterloo ychydig flynyddoedd ynghynt.

Adeiladwyd y terasau o amgylch y gerddi cyhoeddus yn bennaf yn ystod yr 1910au. Mynnodd Ystâd Tredegar reolaeth lem dros ddatblygiadau yn yr ardal, gan sicrhau bod ansawdd da'n cael ei gynnal. Er nad oes un pensaer penodol yn gyfrifol am y terasau cynlluniwyd nifer sylweddol ohonynt gan W. H. Scott.

Erbyn heddiw ystyrir y terasau o amgylch y gerddi cyhoeddus yn enghreifftiau da o dai dosbarth canol Edwardaidd ac mae Gerddi Waterloo a Gerddi Melin y Rhath wedi derbyn cydnabyddiaeth gan Cadw ac ICOMOS UK yn barc graddfa II yng Nghofrestr Tirweddau, Parciau a Gerddi o Ddiddordeb Hanesyddol Arbennig yng Nghymru.

- The brook and mill, prior to the park's construction.
- The parks are now framed by houses

Cymhwyswyd y safonau allweddol a nodwyd i gynorthwyo gwerthuso nodweddion arbennig Ardal Gadwraeth i Ardal Gadwraeth Gerddi Melin y Rhath. Nodir y rhain isod;

3.1 Ansawdd Nodedig y Lle

3.1.1 Dosbarthiad Adeiladau

Mae'r ardal yn bennaf yn cynnwys rhesi byr o derasau cyffelyb. Mae mwyafrif y terasau yn agos iawn at ei gilydd. Mae elfen gref o undod yn eu cynllun, gyda llinell gyson i'r adeilad nad oes unrhyw eiddo yn uwch na hi. Mae'r llinell hon yn creu synnwyr o rywle caeëdig o amgylch y gerddi. Tra bo gan yr ardal deimlad o rywle caeëdig, mae'r teimlad hwn yn cael ei liniaru gan y mannau a grëwyd gan y mynedfeydd i'r strydoedd cefn, ac yn bwysicach, gan y planhigion yn y gerddi ffrynt bychain a chefnlun gwyrdd y gerddi cyhoeddus.

3.1.2 Graddfa'r Adeiladau

Mae'r tai yn unffurf, ac yn cynnwys dau lawr yn bennaf, er bod gan rai drydydd llawr a gafwyd trwy osod ffenestri yn y talcenni mawr .

3.1.3 Maint y Llain

Mae meintiau'r lleiniau yn Ardal Gadwraeth Gerddi Melin y Rhath yn eithaf unffurf. Gosodir y tai y tu ôl i'w ffiniau ffrynt gan roi rôl sylweddol i'r gerddi ffrynt bychain yng nghymeriad golwg y stryd. Yn nodweddiadol ceir gerddi ochr cul ar ben y terasau.

3.1.4 Golygfeydd

Y tair gardd gyhoeddus yw prif bwynt ffocal yr holl ardal gyda'r rhan fwyaf o'r filas yn eu hwynebu'n uniongyrchol.

Ceir golygfeydd atyniadol wrth edrych i lawr Westville Road, Sandringham Road a Waterloo Gardens.

Ceir golygfeydd atyniadol yn y gerddi cyhoeddus eu hunain wrth edrych tuag at y tai.

3.1.5 Patrymau Defnydd

Mae'r ffyrdd yn Ardal Gadwraeth Melin y Rhath yn cynnwys strydoedd preswyl tawel.

Mae llawer o gerddwyr ar y strydoedd ond nid yw'r strydoedd yn rhy brysur. Mae'r lonydd gwasanaethu sydd i'w cael y tu cefn i adeiladau yn caniatáu athreiddedd sylweddol i gerddwyr drwy'r ardal.

Mae defnydd tir yn yr Ardal Gadwraeth yn cael ei ddominyddu gan ddefnyddiau preswyl a hamdden. Mae'n ardal breswyl ddymunol ac mae'r gerddi cyhoeddus yn amwynder poblogaidd lleol. Mae'r rhan fwyaf o'r

- Ceir steiliau pensaer-nïol amrywiol yn yr Ardal Gadwraeth.

- Y Parc
- Waterloo Road
- St Margarets
- St Edwards

adeiladau preswyl amgylchynol wedi cadw'n dai preswyl unigol er bod rhai wedi eu rhannu'n fflatiau.

Y defnyddiau mwyaf nodedig dibreswyl, ar wahân i'r gerddi cyhoeddus, yw'r ddwy eglwys a'r adeiladau eglwysig cysylltiol a pharlwr angladdau. Ceir lawnt fowlio a chyrtau tennis yn Sandringham Road, er bod y rhain wedi eu cuddio gan wal frics uchel. Ceir hefyd deras bychan o siopau lleol ar gyffordd Gerddi Waterloo a Waterloo Road.

Mae'r Ardal Gadwraeth yn ffinio ag Ardal Ranbarth brysur, sydd wedi ei lleoli tua'r gorllewin ar hyd Wellfield Road, Albany Road a Heol y Plwca. I'r gogledd-orllewin, mae Parc y Rhath.

3.2 Presenoldeb Adeiladau Tirnod

Mae gan yr Ardal Gadwraeth gyfoeth o adeiladau tirnod o ddiddordeb, ond ychydig ohonynt sy'n gofrestredig (gweler Atodiad 3 am restr o adeiladau rhestredig statudol yn yr Ardal Gadwraeth). Ar gyfer dibenion y gwerthusiad drafft hwn, ystyrir adeilad yn un tirnod os yw'n un sydd â chysylltiadau cymdeithasol a/neu hanesyddol sylweddol gyda datblygiad yr ardal, os yw'n bwynt amlwg ar y stryd ac yn cyfrannu'n gadarnhaol i gymeriad yr ardal.

Ceir dwy eglwys yn yr ardal y dylid eu hamlygu'n adeiladau tirnod. Y rhain yw: Eglwys y Plwyf Santes Margaret, Waterloo Road sy'n adeilad rhestredig gradd I, gan John Prichard, pensaer yn Llandaf, a gwblhawyd yn 1870. Yr eglwys arall yw Eglwys Sant Edward, Westville Road, anghofrestredig, o bosibl gan Willmott & Smith (?).

Mae Tŷ'r Eglwys, Waterloo Road yn adeilad anghofrestredig, sy'n dyddio o 1914 gan W. Ware a Williams, estyniad o 1925 gan Willmott a Smith.

Mae Cwrt y Rhath, Heol Casnewydd yn adeilad rhestredig gradd II, gyda'i wreiddiau yn y 18fed Ganrif gydag ychwanegiadau o ddechrau'r 19eg Ganrif. Yn nodedig daethpwyd a phortico carreg o 1761-4 gan Robert Adam yma o Bowood House, Wiltshire, wedi i'r rhan fwyaf ohono gael ei ddymchwel yn 1956. Y portico yw'r unig enghraifft o waith Robert Adam yng Nghymru.

Mae blwch ffôn o fath K6 ar wal ffiniol yng Nghwrt y Rhath, Albany Road. Mae'n adeilad cofrestredig gradd II. Cyflwynwyd yr arddull gan y Swyddfa Bost Gyffredinol yn 1936, ac fe'i cynlluniwyd gan Giles Gilbert Scott.

3.3 Hierarchaethau o Fannau Cyhoeddus a Phreifat

Ceir ymdeimlad cryf o fannau cyhoeddus a phreifat yn yr ardal. Mae gan flaen yr adeiladau erddi ffrynt cymedrol, a rennir oddi wrth y stryd gan waliau ffiniol isel sy'n cynnwys brics coch cywasgedig gyda rhai'n cynnwys rheiliau haearn. Mae gan lawer o erddi ffrynt wrychoedd y tu ôl i'r waliau hyn. Ceir llwybrau gardd o'r drysau ffrynt drwy'r gerddi ffrynt ac i'r stryd. Mae Sandringham Road, Westville Road a Waterloo Road yn wynebu gerddi cyhoeddus atyniadol. Mae'r adeiladau ar y strydoedd ochr yn wynebu ei gilydd.

Byddai'r lonydd tu cefn i'r adeiladau wedi cael eu defnyddio'n wreiddiol fel lonydd gwasanaethu. Dylid nodi bod y lonydd cefn gwasanaethu hyn yn briffyrdd mabwysiedig ac yn cael eu dosbarthu'n ffyrdd. Maen nhw'n gul ac yn ymarferol yn hytrach na moesgar eu golwg. Gellir cael mynediad i gefn yr adeiladau trwy'r lonydd gwasanaethu hyn. Yn nodweddiadol mae gan y gerddi

cefn waliau brics coch cywasgedig a thywodfaen 2 fetr o uchder gyda manau ar gyfer mynediad. Mae gan rai o'r adeiladau dai allan o'r un deunydd. Mae llawer o'r waliau a'r tai allan hyn wedi goroesi ond maen nhw'n agored i gael eu dymchwel er mwyn cynnig mynediad i gerbydau.

3.4 Deunyddiau Lleol neu Anarferol o Ansawdd Uchel

Mae gan yr adeiladau yn Ardal Gadwraeth Melin y Rhath ansawdd cynhenid a roddwyd iddynt drwy'r defnydd o balet penodol o ddeunyddiau adeiladu. Mae deunyddiau o'r tu allan i Gaerdydd yn amlwg yma, yr oedd eu cludiant wedi eu hwyluso gan y rheilffyrdd a thwf Caerdydd yn borthladd.

3.4.1 Brics Coch Cywasgedig

Mae'r brics coch cywasgedig yn sylfaenol i gymeriad yr ardal. Maen nhw i'w cael yn waliau'r tai, mewn simneiau ac mewn waliau ffiniol. Y deunydd sydd i'w gael mewn cerrig copa waliau ffiniol fel arfer yw tywodfaen Fforest y Ddena, er y ceir gwahanol fathau o frics coch wedi eu mowldio yno hefyd.

3.4.2 Y Garreg

Mae carreg lwydfelyn Caerfaddon a fewnforiwyd yn gyffredin; gellir ei gweld ar draws yr ardal mewn naddiadau, gyda gorffeniad carreg nadd ac mewn manylion addurnedig. Mae lliw llwydfelyn ysgafn y calchfaen yn cyferbynnu â'r brics coch cywasgedig.

Llechen ddulas o ogledd Cymru a ddefnyddir yn bennaf yn ddeunydd toi.

Nid yw tywodfaen Pennant yn gyffredin er fe'i ceir yn bennaf mewn waliau ffiniol o amgylch y lonydd gwasanaethu yn y cefn.

Carreg lwydwyrdd Fforest y Ddena sydd wedi ei defnyddio'n gerrig copa i'r waliau ffiniol ffrynt.

Carreg anarferol i'r ardal yw carreg Ham ac fe'i ceir ym mhortico Cwrt y Rhath yn unig.

3.4.3 Rendrad

Rendrad garw sy'n fwyaf nodedig ar hyd pen gogledd-orllewinol Westville Road, er nad yw hyn yn nodweddiadol o gymeriad Ardal Gadwraeth Gerddi Melin y Rhath yn ei chyfanrwydd. Mae gro chwipio yn benodol nodweddiadol o Westville Road.

3.4.4 Teils Clai

Ceir teils coch, y mae llawer ohonynt yn ymgorffori patrwm cen pysgod, yn ddeunydd toi ar rai adeiladau ac fel arfer fe'i ceir ar y cyd â'r rendrad garw ar y tai ar hyd pen gogledd-orllewinol Westville Road.

- Roath Court, Heol Casnewydd
- Y rheiliau o amgylch y parciau.
- Waliau o gerrig llanw amrywiol
- Brics coch a cherrig pennant.

- Toeau llechi
- Teils clai
- Mae talcenni a phortshys yn nodweddion diddorol o'r stryd.

3.4.5 Haearn

Byddai haearn, ar reiliau a gatiâu, unwaith wedi bod yn gyffredin ar lawer o waliau ffiniol. Fodd bynnag, ychydig sydd wedi goroesi gan fod y mwyafrif ohonynt wedi cael eu symud yn ystod yr Ail Ryfel Byd.

3.4.6 Pren

Mae pren yn gyffredin mewn ffenestri, drysau, adeni tywydd a bracedi addurnol o dan y talcenni. Mae gan leiafrif y tai bortshys a balconïau pren. Mae fframiau pren ar dalcenni tai yn benodol nodweddiadol o Sandringham Road a Gerddi Waterloo.

3.5 Manylion Pensaernïol o Ansawdd Uchel

Mae llawer o fanylion pensaernïol sy'n nodweddiadol o'r Ardal Gadwraeth. Er bod y tai yn ymddangos yn debyg i'w gilydd, mae astudiaeth fanylach ohonynt yn datgelu manylion diddorol.

Roedd llawer o'r manylion pensaernïol a ddisgrifir yma unwaith yn bethau a fasgynhyrchwyd a byddent ar gael o gatalogau pensaernïol. Maen nhw hefyd yn destament i'r oes ddiwydiannol. Nid yw'r nodweddion hyn bellach yn cael eu masgynhyrchu er bod copïau da ohonynt yn cael eu hatgynhyrchu heddiw.

3.5.1 Toeau, Talcenni, Simneiau a Nwyddau Dŵr Glaw

Ceir toeau atyniadol sy'n cynnwys rhediadau o doeau o lechen Gymreig ar ongl serth a thalcenni mawr sy'n wynebu'r stryd. Addurnir y talcenni mewn nifer o wahanol ffyrdd er mai'r rhai mwyafrif cyffredin yw'r fframiau pren cymwysedig ar Sandringham Road a'r gro chwipio ar Westville Road a Gerddi Waterloo. Ceir teils coch crog hefyd, rhai ohonynt â phatrwm cen pysgodyn rhannol neu lawn.

Mae gan y rhan fwyaf o dai, neu roedd gan y rhan fwyaf o dai, derfyniadau teracota ar ben y talcenni a theils coch crib addurnol ar hyd cribau'r toeau. Mae gan lawer o dai adeni tywydd. Mae'r rhain yn eithaf syml gyda bondo'n gwyrto dros y talcen gan greu cysgod oddi tano.

Mae gan simneiau olwg trwm ac fe'u lleolir ar grib neu ar ddiwedd y to neu hyd yn oed ar ffrynt tai gan ymwithio allan am tua 1 metr uwchben y to, neu ragor os lleolir hwy i ffwrdd o'r grib. Gwneir y simneiau o frics coch cywasgedig gyda photiau coch. Ceir cwteri a pheipiau glaw o haearn bwrw o hyd, er bod llawer wedi cael eu hailosod mewn uPVC.

3.5.2 Gerddi Ffrynt

Mae tai'r ardal wedi eu lleoli ychydig i ffwrdd o'r ffordd gan ganiatáu gerddi ffrynt bychain y tu ôl i waliau ffiniol ffrynt isel o frics coch cywasgedig. Mae gan waliau gerrig copa o garreg Fforest y Ddena neu frics coch wedi eu mowldio. Cafodd y gerddi eu llunio mewn amryw o ffyrdd gwahanol, ac mae gan lawer lwybrau troed addurnol, gyda theils llosgliw neu deils teracota gydag ymylon o deils rhaff rollo wedi eu mowldio.

3.5.3 Rheiliau

Byddai gan y rhan fwyaf o waliau ffiniol reiliau a gatau haearn bwrw arnynt unwaith, er bod y rhain bellach wedi eu colli ar y cyfan, pan symudwyd nhw fel rhan o ymdrech y rhyfel. Ychydig ohonynt yn unig gafodd eu hailosod.

3.5.4 Ffenestri

Mae ffenestri dalennog fertigol pren yn elfen bwysig ac yn cyfrannu'n fawr at y manylion bychain ar wyneb yr adeiladau. Mae gan lawer o'r ffenestri gyrn neu fracedi addurnol neu blaen. Mae trawslathau o arddull Gothig mewn carreg Caerfaddon yn gyffredin. Mae aneddiadau mewn carreg Caerfaddon yn gyffredin iawn. Ceir hefyd wydr lliw ac addurnol yn y portshys.

3.5.5 Ffenestri Crom

Bron ar draws yr ardal yn llwyr mae gan dai ffenestri crom dwbl aml onglog y mae'r rhan fwyaf ohonynt yn ymwithio allan o dan dalcenni mawr, ymestynnol yn aml. Yn nodweddiadol mae gan y baeau un neu ddwy ffenestr ddalennog yn y canol ac un ffenestr ddalennog sengl bob ochr, gyda myliynau trwm o garreg Caerfaddon yn eu gwahanu.

3.5.6 Portshys

Mae portshys cilannog â thalcen agored sy'n wynebu'r stryd yn nodwedd bwysig iawn o'r adeiladau. Mae ganddynt addurniadau helaeth. Ar y tu allan mae ganddynt waith carreg addurnol o'u hamgylch fel arfer. Mae waliau mewnol y portshys wedi eu haddurno â dadoau teils, yn aml mewn arddull Art Nouveau; mae'r lloriau y tu mewn i'r portshys a llwybrau gerddi ffrynt llawer o adeiladau wedi cadw eu teils patrymog llosgliw gwreiddiol.

3.5.7 Drysau

Mae'r rhan fwyaf o'r drysau yn wynebu'r stryd yn hytrach nag ar yr ochr. Fel arfer ceir gwydr yn y paneli uwch, yn aml yn wydr lliw neu addurnol. Mae manylion addurnedig ar ddrysau yn cynnwys dynau drws, cnocwyr drws, clychau a blychau llythyrau addurnol, y maen nhw i gyd yn bywiogi'r mynedfeydd. Mae'n gyffredin gweld goleuadau ochr cul a goleuadau trawslath, sydd hefyd â gwydr lliw neu addurnol arnynt.

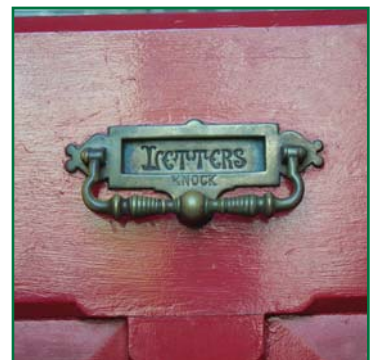
3.5.8 Tai Allan

Ceir amryw o dai allan ar hyd y lonydd gwasanaethu yn y cefn. Adeiladwyd nhw o frics neu dywodfaen Pennant ac mae ganddynt yn nodweddiadol un llawr.

3.6 Tirwedd Caled a Meddal o Ansawdd Uchel

3.6.1 Y Dirwedd Ehangach

Lleolir Ardal Gadwraeth Gerddi Melin y Rhath ar ddiwedd dyffryn. Gellir gweld ochrau'r dyffryn y tu allan i'r Ardal Gadwraeth, ar hyd Pen y Lan Road a'r

- Ffenestri
- Drysau
- Portshys
- Gwaith haearn addurnol.

- Mae'r parciau a'u strydoedd yn ganolbwynt i'r Ardal Gadwraeth.

strydoedd ochr oddi ar Tŷ Draw Road sy'n goleddu tua'r gogledd-ddwyrain ac ar hyd y strydoedd ochr oddi ar Ninian Road a Shirley Road gan lefelu'n raddol ar Werfa Road.

3.6.2 Y Gerddi Cyhoeddus

Dynodwyd Gerddi Waterloo a Gerddi Melin y Rhath yn barciau cofrestredig graddfa II gan Cadw ac ICOMOS UK yn eu Cofrestr o Dirweddau, Parciau a Gerddi o Ddiddordeb Hanesyddol yng Nghymru, Rhan 1: Parciau a Gerddi. Nid yw'r drydedd ardd, Gardd Nant Lleucu yn rhan o'r gofrestr. Mae'r tair gardd yn nodweddion tirweddol o bwysigrwydd mawr i amwynder gweledol yr Ardal Gadwraeth.

3.6.3 Tirweddu Meddal mewn Gerddi

Ceir gerddi wedi eu trin, gyda rhai ohonynt â gwrychoedd ar hyd eu ffiniau ffrynt ac eraill â phlanhigion neu goed yn eu gerddi [llun]. Mae'r gerddi ffrynt preifat yn cyfrannu'n sylweddol at olwg werdd yr ardal.

3.6.4 Tirweddu Caled

Ceir ardaloedd sylweddol o gerrig palmant a chyrbau tywodfaen Pennant yn yr ardal. Mae'r garreg yn ychwanegu cyfoeth i ansawdd a gwriad strydoedd yr ardal.

4 fframwaith ar gyfer gweithredu

4.1 Cefndir

Mae adrannau blaenorol y gwerthusiad hwn yn disgrifio'r ansawdd sy'n creu cymeriad arbennig yr Ardal Gadwraeth, ac yn nodi'r potensial ar gyfer gwella'r ardal. Mae'r adran nesaf yn dangos sut y gellir defnyddio'r ddogfen.

4.2 Prif Bwrpas y Gwerthusiad

Unwaith y caiff ei fabwysiadu, bydd y gwerthusiad a'r canllawiau'n cael eu defnyddio i wneud y canlynol:

- Diffinio cynllun gwella i arwain y datblygiad o'r ardal.
- Bod yn sail i asesu ceisiadau cynllunio yn unol â'r Cynllun Datblygu Unedol (a adneuwyd).
- Gosod blaenoriaethau ar gyfer rheoli tir y cyhoedd yn y dyfodol.
- Rhoi canllawiau ar ansawdd arbennig yr ardal a sut i'w diogelu.

4.3 Manteision y Gwerthusiad

Rhagwelir y bydd y gwerthusiad a fabwysiedir yn dod â'r manteision canlynol i'r ardal.

- Cadw a gwella cymeriad arbennig yr Ardal Gadwraeth drwy gadw, gwella a chynnal a chadw'r nodweddion a nodwyd yn y gwerthusiad sy'n cyfrannu at ei chymeriad.
- Mwy o ymwybyddiaeth gyhoeddus a gwerthfawrogiad o gymeriad a hanes arbennig yr ardal.
- Rhoi canllawiau i berchnogion eiddo a phobl sy'n byw yn yr Ardal Gadwraeth.
- Darparu cymorth i berchnogion eiddo lleol ac i grwpiau, mentrau ac arweinwyr cymunedol yn eu hymdrechion i gadw a gwella'r Ardal Gadwraeth.
- Annog a chynghori ynghylch atgyweiriadau a gwelliannau cywir.
- Sicrhau bod unrhyw ddatblygiadau newydd yn parhau cymeriad yr ardal ac yn gweddu i'w ffurf a'i chynllun presennol.
- Creu cynllun gwella i arwain mwynhad o'r ardal yn y dyfodol.
- Sicrhau bod gwelliannau i dir y cyhoedd yn cael eu cyflawni gan barchu cymeriad arbennig yr Ardal Gadwraeth.

4.4 Pwysau i Newid

Ceir pwysau a galw o bob math sy'n gallu amharu ar y gwaith o ddiogelu a gwella Ardaloedd Cadwraeth. Maent yn cynnwys:

- Pwysau i addasu neu ehangu adeiladau, ac yn arbennig siâp a maint eu toeau.
- Pwysau i newid adeiladau a thai er mwyn cyflawni amcanion eraill, er enghraifft gwell effeithlonrwydd ynni a diogelwch tai.

- Colli tirwedd feddal a chaled gan gynnwys waliau ffiniol, cloddiau, gerddi a choed.
- Yr angen i roi mynediad i gerddwyr i'r parc ar y naill law, a'r traffig sy'n teithio trwy'r ardal ar y llall.
- Galw am lefydd parcio ar y stryd, a hynny'n amharu ar y traffig.
- Cynllun a lleoliad camau rheoli traffig, dodrefn stryd ac arwyddion hyrwyddo.
- Gwaith cynnal a chadw annigonol neu anaddas ar dai, nodweddion a llwybrau mynediad.

4.5 Cydweithio i Sicrhau Canlyniadau Perchnogion Eiddo a Datblygwyr

Y ffordd fwyaf effeithiol o wella Ardal Gadwraeth yw sicrhau bod y rheiny sy'n cynllunio gwaith neu ddatblygiadau yn deall cymeriad yr ardal. Mae Adran 3 y ddogfen hon yn amlinellu'r cymeriad hwnnw, a cheir canllawiau penodol yn Atodiadau 1 a 2 sy'n rhoi cyngor am ddiogelu'r cymeriad mewn cynlluniau datblygu. Ceir cyngor hefyd i'r rheiny sy'n ystyried gwneud gwaith atgyweirio a chynnal a chadw.

Y Cyngor

Er mwyn gwella'r Ardal Gadwraeth, mae'n rhaid gweithio ar y cyd â Gwasanaethau eraill yn y Cyngor neu mewn partneriaeth â'r gymuned a chyrrff cyhoeddus eraill.

Drwy'r cynlluniau canlynol, gallai'r Cyngor fod yn allweddol wrth ddylanwadu ar welliannau a'u rhoi ar waith.

- Mabwysiadu'r arweiniad a'r cynlluniau gwella a nodir yn Atodiad 1 a 2.
- Rheoli cyllidebau presennol y Cyngor yn effeithiol,
- Gwella, atgyweirio ac ehangu llwybrau troed a ffordd
- Gwaith adfer ar goed sy'n eiddo i'r Cyngor, a phlannu coed newydd ble mae galw,
- Cynlluniau adnewyddu cymdogaethau,
- Rhoi'r Rhaglen Partneriaeth Parciau ar waith dros gyfnod o ddeng mlynedd
- Hyrwyddo'r cysylltiad rhwng y parciau drwy wella'r llwybrau cysylltu presennol i gerddwyr.
- Hyrwyddo dealltwriaeth o arwyddocâd diwylliannol a hanesyddol yr Ardal Gadwraeth, a hynny drwy gysylltiadau ag ysgolion, llyfrgelloedd a grwpiau cymunedol.

5 Argymhellion

Mae'r argymhellion canlynol yn crynhoi canfyddiadau'r gwerthusiad a'r camau gweithredu y gellir eu cymryd ar ôl ei fabwysiadu.

- Argymhellir cyhoeddi'r canllawiau yn Atodiadau 1, 2 a 3 a'u dosbarthu i'r rheiny sy'n byw yn yr Ardal Gadwraeth neu sydd â diddordeb ynddi.
- Cadarnhau mai'r Gwerthusiad a'i argymhellion a'i flaenoriaethau gweithredu yw'r sylfaen ar gyfer mentrau corfforaethol yn yr Ardal Gadwraeth.
- Sicrhau bod y Gwerthusiad yn gweithredu fel fframwaith ar gyfer asesu ceisiadau cynllunio yn unol ag Adran 72 y Ddeddf.
- Sicrhau bod y gwerthusiad ar gael i'w astudio yn y llyfrgelloedd a'r ysgolion lleol.
- Cytuno ar gynllun priodol ar gyfer atgyweirio a chynnal a chadw er mwyn sicrhau bod gwaith a gynhelir ar dir y cyhoedd yn gydnaws â chymeriad yr Ardal Gadwraeth.

6 Ymgynghoriad

Mabwysiadwyd y ddogfen hon yn dilyn ymgynghori lleol.

Gellir cael manylion am adeiladau rhestredig ynghyd â dogfennau polisi eraill gan y Tîm Cadwraeth drwy ffonio 02920 873485.

atodiad 1

Canllaw Datblygu yn yr Ardal Gadwraeth

Cefnogir y fframwaith polisi ar gyfer y canllawiau hyn gan Ddeddf Cynllunio (Adeiladau Rhestredig ac Ardaloedd Cadwraeth) 1990, Polisi Cynllunio Cymru 2002, Cylchlythyr 61/96, Cynllun Ailosod Strwythur De Morgannwg (Ardal Caerdydd) 1991 - 2011 Mabwysiadwyd Ebrill 1997, Cynllun Lleol Dinas Caerdydd Mabwysiadwyd Ionawr 1996, Datganiad Ysgrifenedig wedi ei Adneuo yn y Cynllun Datblygu Unedol Hydref 2003, sydd i gyd â pholisïau mewn perthynas â chadw a gwella'r amgylchedd hanesyddol, gan gynnwys Ardaloedd Cadwraeth. Bydd y canllawiau a gynhwysir yn yr atodiad hwn hefyd yn tanategu polisïau'r Cynllun Datblygu Lleol, y Canllawiau Cynllunio Atodol ynghylch y Canllawiau Cynllunio i Ddeiliaid Tai a'r Canllawiau Cynllunio Atodol ynghylch Canllawiau Cynllunio Preswyl.

Hefyd, yn nodedig yn yr Ardal Gadwraeth mae dynodiad Cyfarwyddyd Cymal 3 sy'n rheoli datblygiadau llai na fyddai fel arfer yn gofyn am ganiatâd cynllunio (gweler Atodiad 4 (1) – Cyfarwyddyd Cymal 4). Cyn cychwyn ar unrhyw waith mae hi'n bwysig gofyn i'r Awdurdod Cynllunio Lleol a oes angen caniatâd cynllunio. Cynhyrchwyd taflen gynghori ar wahân i ddeiliaid tai hefyd sy'n rhoi Canllawiau ar y mater hwn. Gellir cael y daflen drwy gysylltu â'r Tîm Cadwraeth neu ar wefan yr Awdurdod Lleol.

Mae Ardal Gadwraeth Gerddi Melin y Rhath yn cynnwys nifer fawr o adeiladau hanesyddol, nad yw'r rhan fwyaf ohonynt wedi eu cofrestru'n statudol. Mae'r tai hyn wedi cadw nodweddion pensaernïol sy'n helpu i gynnal cymeriad yr ardal ac maen nhw'n elfen hanfodol o'i nodweddion arbennig. Gall newidiadau neu ychwanegiadau bychain ymddangos yn ddi-nod ynddynt eu hunain ond wrth eu hystyried yn eu cyfanrwydd gallai eu heffaith fod yn niweidiol i nodweddion arbennig yr Ardal Gadwraeth. Mae hi'n bwysig bod newidiadau yn gydymdeimladwy â nodweddion arbennig yr Ardal Gadwraeth.

Mae nodweddion arbennig yr Ardal Gadwraeth yn ganlyniad y safonau allweddol a ddisgrifiwyd ym Mhennod 4. Dylai unrhyw ddatblygiadau gadw'r safonau allweddol hyn a dylid rhoi ystyriaeth i'w hatgyweirio a'u hailgyflwyno lle cawsant eu niweidio neu eu colli. Mae'r canllawiau isod yn nodi arfer da ynghylch datblygu yn yr Ardal Gadwraeth, yn nodi lle mae angen caniatâd cynllunio ar gyfer mathau arbennig o waith a pha fath o ddatblygiadau sy'n debygol o fod yn dderbyniol.

Waliau Allanol

Mae gorchuddio wal allanol wreiddiol hanesyddol, ar ffurf rendro, rhyw ffurf o gladin, paent neu unrhyw driniaeth anffurfio yn gofyn am ganiatâd cynllunio; fodd bynnag ni fydd yn dderbyniol fel arfer.

Mae llawer o dai eisoes wedi paentio eu naddiadau a'u haddurniadau carreg Caerfaddon. Pan gaiff y rhain eu hailbeintio dylai'r paent fod mewn lliw sy'n gweddu'n agos iawn i garreg Caerfaddon. Mae paent gwyn a melyn yn lliwiau amhriodol.

Mae cael gwared â phaent ar waliau, naddiadau ac addurniadau amgylchynol yn gofyn am ganiatâd cynllunio a chânt eu cymeradwyo os dewisir dull priodol o gael gwared â'r paent. Gall dulliau glanhau amhriodol fel defnyddio cemegau, gorddefnyddio dŵr neu sgwrio â thywod achosi niwed tymor hir i wneuthuriad adeiladau.

Ailbwyntio

Er nad oes angen caniatâd cynllunio i ail-bwyntio adeilad anrhestredig yn yr Ardal Gadwraeth mae hi'n bwysig ystyried y canlynol; bod yr uniadau yn cael eu paratoi'n gywir, bod mortar calch o'r un lliw a deunydd â'r gwreiddiol yn cael ei ddefnyddio a bod y proffil a'r gorffeniad yn gweddu mor agos â phosibl â'r gwaith gwreiddiol. Ni ddylid defnyddio mortar sment gan y gall achosi niwed tymor hir i wneuthuriad yr adeilad.

Toeau a Thalcenni

Dylai manylion addurnol gwreiddiol ar dalcenni a thoeau, fel teils crib, terfyniadau ac adeni tywydd gael eu cadw a'u hatgyweirio. Mae angen caniatâd cynllunio i'w symud ac ni fydd hyn yn dderbyniol fel arfer. Os yw'r manylion hyn wedi eu colli dylid annog eu hailgyflwyno; os yw'r manylion hyn wedi eu difrodi bydd gofyn am ailgyflwyno pethau tebyg at eu tebyg gan y bydd hyn yn sicrhau bod nodweddion arbennig yr Ardal Gadwraeth yn cael eu cadw neu eu gwella.

Mae ail-doi yn aml yn gofyn am ganiatâd cynllunio. Os yw hynny'n bosibl dylid cadw'r deunydd toi gwreiddiol. Os oes bwriad i ailosod dylid asesu ailddefnyddio'r deunydd toi gwreiddiol wrth i'r gwaith toi fynd rhagddo. Llechi a theils adferedig neu newydd yw'r ffordd orau o gadw nodweddion arbennig yr adeilad a'r Ardal Gadwraeth ehangach. Fodd bynnag, mae llechi replica o ansawdd da weithiau'n orchudd amgen derbyniol ar gyfer adeilad anrhestredig yn yr Ardal Gadwraeth.

Simneiau

Mae dymchwel simnai fel arfer yn gofyn am ganiatâd cynllunio. Ni fydd dymchwel simnai sy'n cyfrannu at yr Ardal Gadwraeth fel arfer yn cael ei ganiatáu. Mae hi'n bwysig sicrhau bod camau'n cael eu cymryd i gadw gwaith cerrig neu waith brics, y mortar ac unrhyw fanylion fel potiau clai, hyd yn oed os yw'r simneiau bellach yn segur.

Deunyddiau Dŵr Glaw

Dylid cadw gwteri haearn a pheipiau dŵr glaw ar ochrau amlwg tai lle bo'n bosibl. Er nad oes angen caniatâd cynllunio i'w hailosod er mwyn sicrhau cadw nodweddion arbennig yr Ardal Gadwraeth, dylai ailosodiadau fod mewn arddull sy'n gweddu.

Ffenestri To a Dormer

Mae ffenestri to a dormer yn gofyn am ganiatâd cynllunio lle bynnag maen nhw wedi eu lleoli ar y to. Gall gosod ffenestri to a dormer newydd ar ochrau tai amlwg sy'n wynebu priffordd gyhoeddus ymddangos yn anghydweddol gan danseilio cymeriad yr Ardal Gadwraeth. Bydd rhagdybiaeth yn erbyn ffenestri to a dormer newydd ar yr ochrau tai amlwg hyn.

Fodd bynnag, os yw ffenestri to yn ychydig o ran nifer, yn fach, wedi eu lleoli'n synhwyrol ac mewn arddull 'gadwraeth', hynny yw, un nad yw'n ymestyn uwchben y llechi neu'r teils ar y to, ac os yw ffenestri dormer yn fach, yn caniatáu golau i mewn i ofod to yn hytrach na galluogi ychwaneg o uchdw'r a'u bod yn defnyddio deunyddiau a manylion sy'n gweddu â chymeriad ac ymddangosiad yr Ardal Gadwraeth, gallant fod yn dderbyniol.

Mae hi'n bwysig nodi y bydd yr Awdurdod Cynllunio Lleol yn disgwyl y bydd ystyriaeth wedi ei rhoi'n gyntaf i leoli ffenestri to a dormer ar ochrau tai mwy cudd, lle maen nhw'n fwy tebygol o fod yn dderbyniol.

Ceir rhai adeiladau lle mae dormerau yn gwneud cyfraniad pwysig i'r Ardal Gadwraeth. Os cynigir ailosod neu ailgyflwyno'r ffenestri dormer hyn bydd gofyn am gael un o fath tebyg at ei debyg. Bydd unrhyw gynnydd ym maint y ffenestr ddormer yn debygol o fod yn annerbyniol. Nid yw newid ffenestr ddormer yn falconi neu balconette yn nodweddiadol o'r Ardal Gadwraeth ac ni fydd yn dderbyniol.

Ffenestri a Drysau

Mae newid neu ailosod ffenestri neu ddrysau fel arfer yn gofyn am ganiatâd cynllunio, er nad yw atgyweirio neu ailosod rhai tebyg at eu tebyg union yr un fath yn gofyn am ganiatâd yn aml. Dylid cysylltu â'r Tîm Cadwraeth i drafod y mater hwn.

Dylid cadw ac atgyweirio ffenestri dalennog pren gwreiddiol lle bynnag fo hynny'n bosibl. Mae atgyweirio pren sy'n dirywio nid yn unig yn fwy cynaliadwy'n amgylcheddol, mae'n aml yn rhatach na'u hailosod yn llwyr gan hefyd gadw cymeriad gwreiddiol yr adeilad. Mae gan y Tîm Cadwraeth restr o seiri arbenigol lleol sy'n gallu

atgyweirio neu ailosod ffenestri a drysau pren.

Os yw'n angenrheidiol gosod ffenestri newydd, dylent weddu'n agos mewn ymddangosiad, deunyddiau a swyddogaeth â'r ffenestri gwreiddiol.

Caiff ailosod ffenestri dalennog pren gwreiddiol â ffenestri upvc ond ei ganiatáu lle ystyrir eu bod yn cadw cymeriad yr Ardal Gadwraeth. Dylid nodi bod upvc yn aml yn ymddangos yn anghydymdeimladwy oherwydd bod rhaid eu gwneud yn fwy trwchus. Gall hyn arwain at golli'r ysgafnder sy'n nodweddiadol o ffenestri dalennog pren.

Os oes gan adeilad ffenestri a drysau nad ydynt yn rhai gwreiddiol ac os yw cyfleoedd datblygu yn caniatáu, caiff ailosodiadau sy'n adlewyrchu ymddangosiad, deunyddiau a swyddogaeth y rhai a osodwyd yn wreiddiol yn cael eu hannog yn welliannau i gymeriad yr Ardal Gadwraeth.

Ceir rhagor o gyngor ynghylch atgyweirio ac ailosod ffenestri mewn cyhoeddiad ar wahân 'Atgyweirio ac Ailosod Ffenestri mewn Ardaloedd Cadwraeth', ac sydd ar gael drwy gysylltu â'r Tîm Cadwraeth neu o wefan yr Awdurdod Lleol.

Mae newidiadau i agoriadau ffenestri neu ddrysau yn gofyn am ganiatâd cynllunio. Ni ddylid newid maint yr agoriadau ffenestri neu ddrysau gan fod hyn yn debygol o niweidio ymddangosiad yr adeilad a'r gr p o adeiladau y mae'n rhan ohono. Mae agoriadau newydd yn annhebygol o fod yn dderbyniol ar ochrau tai amlwg. Os yw newidiadau amhriodol wedi digwydd ac os yw cyfleoedd datblygu'n caniatáu, bydd ailgyflwyno patrymau ffenestri gwreiddiol yn cael ei annog.

Dylid cadw gwydr addurnol ar ffenestri, drysau ac mewn portshys. Bydd unrhyw gynnig i symud neu newid gwydr addurnol yn annhebygol o fod yn dderbyniol. Os yw gwydr addurnol wedi ei ddifrodi, dylid ailosod y darn a ddifrodwyd mewn ffordd sy'n gweddu yn hytrach na chael gwared â'r holl ffenestr.

Bydd cyflwyno gwydro dwbl ond yn dderbyniol os gwneir hyn mewn ffordd sy'n cadw cymeriad yr Ardal Gadwraeth.

Gellir cyflawni effeithlonrwydd ynni gwell, lleihau sŵn a lleihau drafftiau drwy dulliau mwy tyner, er enghraifft, drwy gynnal a chadw'r ffenestri a'u hatgyweirio'n briodol, drwy gyflwyno haen eilaidd o wydr y tu mewn i ffenestri, drwy stripio drafftiau a hyd yn oed drwy ddefnyddio llenni trwchus. Mae gan y dulliau hyn hefyd y fantais o beidio â bod angen caniatâd cynllunio arnynt.

Portshys

Adeiladwyd y portshys yn wreiddiol fel eu bod yn gilannog, gyda thalcen agored ac yn wynebu'r stryd. Bydd cynnig sy'n golygu cau portsh neu adeiladu portsh newydd yn annerbyniol. Mae angen cadw manylion addurnol mewn portshys ac o'u hamgylch. Bydd cynigion ar gyfer eu symud neu eu newid yn annerbyniol. Os yw'r manylion addurnol hyn wedi eu colli byddai cymeriad ac ymddangosiad yr eiddo a'r Ardal Gadwraeth ehangach yn cael eu gwella drwy eu hailosod.

Ynni Adnewyddadwy, Offer Cyfathrebu a Diogelwch

Gall gosod offer ychwanegol, ar gyfer pa fath bynnag o ddefnydd, i adeiladau gael effaith sylweddol ar gymeriad yr Ardal Gadwraeth. Os ydynt wedi eu lleoli'n amhriodol gallant gael effaith gronnus sy'n niweidiol i gymeriad yr Ardal Gadwraeth. Os oes angen caniatâd cynllunio, bydd offer yn annhebygol o fod yn dderbyniol ar waliau ffrynt a waliau ochr amlwg. Mae waliau cefn neu dai allan yn aml yn lleoliad mwy priodol, cyn belled â'u bod yn guddiedig ac nad ydynt yn niweidio cymeriad neu ymddangosiad yr Ardal Gadwraeth. Os yw'r math hwn o offer wedi ei leoli'n amhriodol ar hyn o bryd ac os yw'r cyfleoedd yn codi, dylid lleihau'r annibendod gweledol hwn.

Gerddi Ffrynt

Mae gerddi ffrynt glaswelltog ac sydd â phlanhigion arnynt yn nodweddiadol atyniadol. Mae'r angen i gadw'r cymeriad hwn yn debygol o atal rhoi caniatâd i balmantu, tarmacio neu newid gerddi ffrynt yn amhriodol, yn

enwedig lle gellir gweld manylion gwreiddiol llwybr fel teils llosgliw ac ymylon rhaff wedi ei rowlio. Os yw cynllun a manylion gwreiddiol yr ardd wedi eu colli dylid annog eu hailgyflwyno.

Ni fydd defnyddio gerddi ffrynt ar gyfer parcio cerbydau yn cael ei ganiatáu. Os yw gerddi ffrynt eisoes wedi cael eu newid er mwyn cynnwys lle parcio i gerbydau ac os yw cyfleoedd datblygu'n caniatáu, bydd gwelliannau drwy ailgyflwyno gerddi ffrynt traddodiadol yn cael eu hannog.

Ffiniau Ffrynt

Mae angen caniatâd cynllunio i ddymchwel waliau ffrynt ffiniol. Os yw waliau ffrynt gwreiddiol yn sefyll dylid eu cadw mewn cynigion datblygu. Os yw'r manylion hyn wedi eu colli ac os yw cyfleoedd datblygu'n caniatáu, bydd eu gwella drwy eu hailgyflwyno'n cael ei annog.

Roedd rheiliau ar ben waliau ffiniol a gathiau unwaith yn nodweddion cyffredin; fodd bynnag, ychydig sy'n weddill, er bod rheiliau ar falconïau a balconettes yn gyffredin. Ceir enghreifftiau diddorol o reiliau a gathiau mwy diweddar, er enghraifft y rheiliau a'r gathiau heuladdurnol mewn arddull art-deco. Mae'n annhebygol y rhoddir caniatâd cynllunio ar gyfer eu symud.

Wrth atgyweirio ac adfer rheiliau a gathiau, y peth gorau i'w wneud yw defnyddio adrannau a phroffiliau sy'n adlewyrchu cysyniadau Edwardaidd; fodd bynnag, bydd rheiliau modern o ansawdd da hefyd yn cael eu hystyried. Anaml y bydd dyluniadau 'oddi ar y silff' yn briodol. Dylid nodi mai ychydig o enghreifftiau modern o reiliau sydd o ansawdd da.

Os yw gwrychoedd newydd yn cael eu cynnig yn rhan o gynlluniau tirweddu mewn cysylltiad â cheisiadau cynllunio, mae hi'n bwysig bod rhywogaeth y planhigion yn gweddu â'r Ardal Gadwraeth. Gall Swyddogion Cadwraeth Coed y Cyngor roi cyngor ar gynlluniau priodol.

Waliau Cefn Ffiniol

Mae'r waliau cefn ffiniol gwreiddiol gyferbyn â'r lonydd gwasanaethu yn y cefn (a enwir yn briffyrdd) fel arfer yn cynnwys waliau cerrig tua 2 fetr o daldra ar ffurf rwbwl ar hap neu frics coch cywasgedig. Mae angen caniatâd cynllunio i ddymchwel y waliau hyn.

Ni fydd dymchwel llwyr neu rannol a gosod agoriadau mawr newydd o fewn y waliau ffiniol gwreiddiol yn dderbyniol fel arfer.

Dylai waliau newydd a gynigir yn lle rhai modern amhriodol neu yn lle ffiniau agored geisio adlewyrchu'r deunyddiau, y bondio, y mortar a phwyntiad y waliau gwreiddiol neu ddefnyddio deunyddiau eraill o ansawdd da.

Tai Allan

Mae tai allan ar hyd y lonydd gwasanaethu yn y cefn yn gwneud cyfraniad cadarnhaol i nodweddion arbennig yr Ardal Gadwraeth. Mae angen caniatâd cynllunio yn aml i ddymchwel yr adeiladau hyn; fodd bynnag disgwylir y bydd unrhyw gynnig datblygu yn eu cadw.

Datblygiadau ac Estyniadau Newydd

P'un a yw dull traddodiadol neu gyfoes yn cael ei fabwysiadu, bydd llwyddiant datblygiadau ac estyniadau newydd i adeiladau presennol yn yr Ardal Gadwraeth yn gofyn am ddealltwriaeth o'r nodweddion arbennig.

Bydd disgwyl i ddatblygiadau ac estyniadau newydd i adeiladau presennol gadw neu wella cymeriad ac ymddangosiad yr Ardal Gadwraeth drwy;

- Barchu ansawdd arbennig y lle, a fydd yn golygu parhad y graen trefol a rhythmau fertigol a llorweddol yr adeiladau.

- Cadw golygfeydd pwysig yn yr Ardal Gadwraeth ac o'i hamgylch.
- Parchu'r defnyddiau tir presennol.
- Atgyfnerthu'r hierarchaethau presennol o fannau cyhoeddus a phreifat.
- Defnyddio deunyddiau a manylion pensaernïol sydd mor uchel eu hansawdd â'r rheiny a ddefnyddir mewn adeiladau presennol.

Dylid hefyd ystyried materion cynllunio helaethach. Er enghraifft, dylid talu sylw i effaith datblygiadau ar amwynder y cymdogion, yn enwedig y niwed y gellid ei wneud drwy wyro dros bethau'n ormodol neu'n ormesol a cholli cyfeiriad.

Gellir cael rhagor o wybodaeth a chanllawiau ynghylch Ardaloedd Cadwraeth ar wefan yr Awdurdod Lleol www.caerdydd.gov.uk neu drwy gysylltu â'r Tîm Cadwraeth ar (029) 2087 3485.

Canllawiau ynghylch gwaith i goed yn yr Ardal Gadwraeth

Mae coed yn cyfrannu at gymeriad arbennig yr Ardal Gadwraeth ac mae gan yr Awdurdod Lleol bwerau yn yr Ardal Gadwraeth i'w diogelu. Rhaid gwneud cais ysgrifenedig am ganiatâd gan yr Awdurdod Lleol am waith arfaethedig i goed. Yn benodol rhaid i chi roi 6 wythnos o rybudd o'ch bwriad i wneud y gwaith i'r Awdurdod Lleol. Os na fydd yr Awdurdod Lleol yn ymateb o fewn chwe wythnos gellir gwneud y gwaith heb rybudd pellach i'r Awdurdod Lleol. Mae'r cosbau y gall llysoedd eu rhoi am beidio rhoi'r rhybudd hwn yn ddifrifol.

Bydd yr Awdurdod Lleol yn caniatáu gwaith yr ystyria fydd o fantais i'r coed a gall gytuno i waith arall os yw'r manteision yn gorbwyso'r difrod i'r coed. Os nad yw'r Awdurdod Lleol yn cytuno i'r gwaith a gynigir gall roi Gorchymyn Cadwraeth Coed i rwystro'r gwaith.

Mae gwaith yn golygu nid yn unig ddymchwel neu ladd coeden, ond hefyd gwaith tocio sy'n fwy na 7.5 centimetr (tua 3 modfedd) o ddiamedr, os mesurir y goeden ar 1.5 metr (tua 5 troedfedd) uwchben y tir neu ddifrodi gwreiddiau neu ganghennau, yn uniongyrchol neu'n anuniongyrchol. Dylid gwneud cais felly os ydych chi, er enghraifft, yn bwriadu newid lefel y pridd ger coed, neu osod arwyneb anhydraidd, fel dreif newydd. Byddai hefyd yn drosedd i ddifrodi coed drwy lygru eu hamgylchedd, er enghraifft drwy ddefnyddio chwynladdwr llydan-ddeiliog ar lawnt gyfagos. Mae amryw o eithriadau rhag yr angen am ganiatâd, yn enwedig ar gyfer coed sy'n farw, yn marw, neu'n beryglus.

Bydd coed a symudir yn anghyfreithlon neu eu symud dan eithriad fel arfer yn gorfod cael eu hamnewid. Os yw'r gwaith coed yn gysylltiedig â datblygiad yr ydych chi angen caniatâd cynllunio ar ei gyfer dylech gynnwys manylion ynghylch y gwaith yn y cais cynllunio. Ni fydd angen gwneud cais ar wahân.

Os oes gennych chi goeden fawr neu amlwg cynghorir chi'n gryf i geisio cyngor meddyg gwaith ynghylch ei rheoli dros y tymor hir. Bydd yr Awdurdod Lleol yn gosod pwys ar farn meddyg coed wrth ystyried ceisiadau. Mae'r coed ar hyd y briffordd neu yn y parc yn cael eu rheoli gan yr Awdurdod Lleol ac yn destun llywodraethiad rheoli tymor hir a arolygir gan arbenigwr coed cymwys.

Os hoffech chi gael rhagor o wybodaeth ynghylch coed mewn Ardaloedd Cadwraeth neu Orchmynion Cadw Coed cysylltwch â Swyddog Cadwraeth Coed yr Awdurdod Lleol ar (029) 2087 3178.

atodiad 3

Adeiladau Rhestredig yn yr Ardal Gadwraeth

Mae nifer o adeiladau ac adeileddau yn yr Ardal Gadwraeth wedi eu rhestru'n statudol gan Cadw: Welsh Historic Monuments yn adeiladau o ddiddordeb pensaernïol neu hanesyddol arbennig. Mae hyn yn berthnasol i holl rannau'r adeilad gan gynnwys gwrthrychau ac adeileddau, mewnlol neu allanol, waeth beth yw ei raddfa a p'un a oes sôn penodol am y nodwedd dan sylw yn y disgrifiad o'r rhestru. Gall hefyd fod yn berthnasol i adeiladau cysylltiol sydd yn nhalar y prif adeilad a gall gynnwys waliau ffiniol.

Mae angen Caniatâd Adeilad Rhestredig pan gynigir dymchwel, newid neu roi estyniad i adeilad rhestredig os ydynt yn effeithio ar nodweddion arbennig yr adeilad.

Cofiwch: Mae hi'n drosedd gwneud gwaith o'r fath i adeilad rhestredig statudol heb gael y Caniatâd Adeilad Rhestredig angenrheidiol.

Mae'r adeiladau canlynol ar Restr Cadw o Adeiladau o Ddiddordeb Pensaernïol neu Hanesyddol;

- Eglwys y Plwyf Santes Margaret, Waterloo Road, graddfa I.
- Cwrt y Rhath, Heol Casnewydd, graddfa II.
- Blwch ffôn o fath K6 ar wal ffiniol yng Nghwrt y Rhath, Albany Road, graddfa II.

Gellir cael gwybodaeth a chanllawiau ynghylch adeiladau rhestredig o wefan y Cyngor www.caerdydd.gov.uk neu drwy gysylltu â Thîm Cadwraeth y Cyngor ar (029) 2087 3485.

Adolygiad o'r Ffin

Drwy ddefnyddio'r safonau allweddol y manylir arnynt ym Mhennod 4 y gwerthusiad drafft hwn, cynhaliwyd adolygiad o gymeriad hanesyddol a phensaernïol yr Ardal Gadwraeth bresennol a'r ardal uniongyrchol gyfagos.

Ffin Bresennol

Mae Map 1 yn nodi ffin bresennol yr Ardal Gadwraeth. Mae'r strydoedd o amgylch y gerddi yn cynnwys tai Fictoriaidd, Edwardaidd a thai cyn y Rhyfel Byd Cyntaf yn bennaf, gyda'r rhan fwyaf ohonynt yn dai teras, er bod rhai tai pâr a thai ar wahân, o amgylch y gerddi cyhoeddus. Cynlluniwyd y tai hyn yn wreiddiol ar gyfer teuluoedd dosbarth canol cefnog. Mae'r ardal yn cadw llawer o'i nodweddion arbennig gan na fu llawer o newidiadau i'r adeiladau presennol na datblygiadau newydd. Mae'r tai hyn yn chwarae rôl hanfodol yng nghynllun y gerddi cyhoeddus.

Strydoedd Cyfagos i'r Ardal Gadwraeth

Aseswyd yr ardaloedd sydd union y tu allan i ffiniau presennol yr Ardal Gadwraeth yn erbyn y safonau allweddol a nodwyd yn Strategaeth Ardaloedd Cadwraeth Caerdydd 1997. Amlygwyd rhai ardaloedd yn dilyn ymgynghori cyhoeddus. Cynhwyswyd y strydoedd i'r gogledd o Westville Road a Waterloo Gardens a'r strydoedd i'r de o Sandringham Road (gweler Map1).

Ni ystyriwyd y strydoedd hyn yn briodol ar gyfer eu cynnwys gan nad oes ganddynt y ffocws a gynigir gan y parciau hanesyddol ac er bod rhai tai unigol neu grwpiau o dai yn cadw llawer o'r cymeriad gwreiddiol, o'u hystyried yn eu cyfarwydd mae gormod o dai wedi cael eu newid yn amhriodol. Nid oedd rhai o'r ardaloedd a adolygwyd yn gysylltiedig â datblygiad hanesyddol yr Ardal Gadwraeth.

Cyfuno Ardaloedd Cadwraeth Cyfagos

Rhodddwyd ystyriaeth i uno tair Ardal Gadwraeth ffiniol; 1) Gerddi Melin y Rhath, 2) Parc y Rhath a 3) Gerddi a Llyn Parc y Rhath yn un Ardal Gadwraeth. Ystyrir bod nodweddion arbennig yr ardaloedd hyn yn ddigon gwahanol i gyfiawnhau statws Ardaloedd Cadwraeth unigol. Bydd gwerthusiadau ar wahân i fod Ardal Gadwraeth yn galluogi dealltwriaeth ddyfnach o bob un o'r ardaloedd hyn.

Cyfarwyddyd Erthygl 4 (1)

Ym mis Rhagfyr 1988 daeth cyfarwyddyd dan Gymal 4 (1) Gorchymyn Datblygu Cyffredinol 1988 (diwygiwyd 1985) yn weithredol dros holl Ardal Gadwraeth Gerddi Melin y Rhath. Galluogodd hyn yr Awdurdod Lleol i reoli newidiadau bychain i adeiladau domestig, gan sicrhau eu bod yn cael eu gwneud mewn modd sy'n gweddu â nodweddion arbennig yr Ardal Gadwraeth. Ystyrir cadw cyfarwyddyd cymal 4 (1) mewn grym yn hanfodol i ddyfodol diogelwch yr Ardal Gadwraeth.

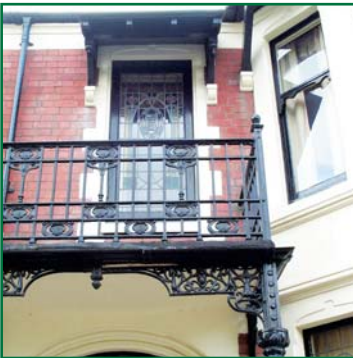
• Mae'r ardaloedd sy'n amgylchynu'r Ardal Gadwraeth wedi'u hadolygu.

Casgliadau

Mae'r adolygiad ffin yn awgrymu bod yr Ardal Gadwraeth yn eglur, yn cadw ei nodweddion arbennig ac felly yn parhau i fodloni'r safonau allweddol ar gyfer dynodi.

Nid oes angen dim newidiadau i ffin bresennol yr Ardal Gadwraeth.

Mae cyfarwyddyd cymal 4 (1) yn parhau'n declyn hanfodol i warchod nodweddion arbennig yr Ardaloedd Cadwraeth.

- Defnyddir brics gyda cherrig Caerfaddon addurnol yn fframiau i'r drysau a'r ffenestri.

Ilyfryddiaeth a chanllawiau

- Cadw Welsh Historic Monuments a ICOMOS, Cofrestr o Dirluniau, Parciau a Gerddi o Ddiddordeb Arbennig yng Nghymru, Rhan 1 Parciau a Gerddi, Cadw, Caerdydd, 2000.
- Calloway, S. (Ed.), Elements of Style: An Encyclopaedia of Domestic Architectural Detail, Mitchell Beazly, Llundain, 2005.
- Cyngor Dinas Caerdydd, Cynllun Lleol Dinas Caerdydd: Mabwysiadwyd, Cyngor Sir Caerdydd, 1996.
- Cyngor Sir Caerdydd, Cynllun Ailosod Strwythurol De Morgannwg (Ardal Caerdydd) 199 – 2011, Cyngor Sir Caerdydd, Caerdydd, 1997.
- Dinas a Sir Caerdydd, Cynllun Datblygu Unedol Caerdydd (hyd at 2016): Datganiad Ysgrifenedig Wedi ei Adneuo, Dinas a Sir Caerdydd, Caerdydd, 2003.
- Dinas a Sir Caerdydd, Strategaeth Ardal Gadwraeth, Dinas a Sir Caerdydd, Caerdydd, 1997.
- Dinas a Sir Caerdydd, Canllawiau Cynllunio Atodol, Ardal Gadwraeth Melin y Rhath: Taflen Gyngori i Ddeiliaid Tai, Dinas a Sir Caerdydd, Caerdydd, mabwysiadwyd 1996, diweddarwyd 2006.
- Llyfrfa ei Mawrhydi (1990), Planning (Listed Building and Conservation Areas) Act 1990.
- Long, H., The Edwardian House: The Middle-Class Home in Britain 1880-1914. Manchester University Press, Manceinion, 1993.
- Muthesius, S., The English Terraced House. Yale University Press, New Haven a Llundain, 1982.
- Newman, J., The Buildings of Wales: Glamorgan, Penguin Books, Llundain, 1995.
- Wedd, K., The Victorian Society Book of the Victorian House, Aurum Press Limited, Llundain, 2002.
- Llywodraeth Cynulliad Cymru, Polisi Cynllunio Cymru, Cynulliad Cenedlaethol Cymru, Caerdydd, 2002.
- Y Swyddfa Gymreig (1996) Cylchlythyr 61/96 y Swyddfa Gymreig.

Diolchiadau

Cadw Welsh Historic Monuments.

Grŵp Ymgynghori Ardal Gadwraeth Dwyrain Caerdydd.

Archifdy Morgannwg.

Trigolion Ardal Gadwraeth Gerddi Melin y Rhath.

Cymdeithas Hanes Lleol y Rhath.

Y Gymdeithas Fictorianaid.

Am fanylion cyswllt a gwybodaeth:

Y Tîm Cadwraeth
Cynllunio Strategol a'r Amgylchedd
Dinas a Sir Caerdydd, Ystafell CY4,
Neuadd y Sir, Glanfa Iwerydd,
Caerdydd. CF10 4UW.
Ffôn: (029) 2087 3485